

J. A. Lindqvist Kuinka kuolleita käsitellään

Penjami Lehto: KUINKA KUOLLEITA KÄSITELLÄÄN

(kirjoittaja käsittelee samoja teemoja kolmiosaisessa kirjoitussarjassa [Highgaten hautausmaa](#))

Illalla, 13. elokuuta vuonna 2002, helteinen sää muuttuu Tukholman alueella täysin sietämättömäksi. Ilma sähköistyy, ihmisiä vaivaa valtava päänsärky, eläimet käyttäytyvät oudosti eikä sähkölaitteita saa pois päältä. Yhtäkkiä lataus purkautuu, mutta helpotuksen tunne on lyhytaikainen. Paljastuu, että Tukholman ruumishuoneilla, sairaaloissa ja hautausmailla tapahtuu mahdottomia: viimeisen kahden kuukauden aikana kuolleiden ihmisten ruumiit ovat heränneet henkiin.

On virkistävää lukea kuolonkankeutensa karistaneista vainajista ja heidän aiheuttamastaan ongelmasta kertova teos, joka ei kuitenkaan latistu b-luokan kauhujännäriksi. Vaikka ruotsalaisen **John Ajvide Lindqvistin** romaanissa *Kuinka kuolleita käsitellään* (2005, suom. Jaana Nikula, 2010, Gummerus) on paljon kauhun aineksia, perustuu sen koko idea nimenomaan heränneiden passiivisuuteen eikä aggressiivisuuteen, kuten zombitarinoissa yleensä. Ihmisten turvallisuutta ja henkeä uhkaaviin vainajiin suhtautuminen olisikin yksinkertaista: ne täytyisi tuhota, ennen kuin ne tuhoavat meidät. Mutta miten menetellä, kun haudoista nousseet kauhistuttavat pelkästään luonnonlakeja kyseenalaistavalla läsnäolollaan? Miten menetellä, kun zombit eivät janoakaan ihmisverta, vaan jotain ihan muuta:

Kasvot olivat pelkkiä kovia nikamia vaaleankellertävän ihon alla ja silmät... silmät. Kaksi suureen tyhjiyteen avattua ikkunaa. Silmät olivat läpikuultavan siniset ja kuin valkean, hyytelömäisen limakalvon peitossa eivätkä ne ilmaisseet mitään tunteita.

Suusta oli poistettu tekohampaat ja sisään painuneilta huulilta kohosi vain yksi valittava ääni:

“Otiisiin... otiisiin.”

Ja äkkiä Mahler oivalsi mitä nainen halusi. Samaa mitä kaikki haluavat.

Hän halusi kotiin.

Eläkkeelle jäänyt toimittaja Gustav Mahler pääsee todistamaan tilannetta sairaalan ruumishuoneelle. Tajuttuaan tapahtuneen mittakaavan Mahler suuntaa hautausmaalle, jonne hänen pari kuukautta sitten kuollut tyttärensä Elias on haudattu. Vaari kaivaa pojan ylös. – Voisi kuvitella, että kaikkien heränneiden vainajien omaiset olisivat iloisia tapahtuneesta. Tilanne ei ole kuitenkaan yksinkertainen: vainajat ovat jotenkuten elossa ulkoisesti, mutta persoonallisuudesta ja henkilöstä tuntuu olevan jäljellä vain rippeet – eikä ulkokuorikaan ole kovin miellyttävä, varsinkaan pidempään haudattuina olleilla. Omaisten kokema menetyksen tuska ei poistu, se vain sananmukaisesti ruumiillistuu ja saa seurakseen epävarmuuden: toipuvatko kuolleet ennalleen vai onko ylösnousemus vain väliaikaista? Ja miksi tällaista tapahtuu? Mitä vainajat oikein haluavat?

Perinteisissä zombikauhuelokuviissa (esim. *Elävien kuolleiden yö*, 1968) elävät kuolleet jahtaavat ihmisiä aikomuksenaan tappaa ja syödä heidät. Oikeastaan muita aikomuksia zombeilla ei tunnu olevan – heidän aivotoimintansa on lähes olematonta. Usein lajityyppi hyödyntää viruksiin liittyviä uhkakuvia: vähäinenkin purema koituu takaa-ajetun kohtaloksi, sillä zombit levittävät virusta, joka muuttaa tartunnan saaneen myös zombiksi. Oikeastaan tällaisissa ”zombielokuviissa” ei ole kyse kuolleista heräämisestä vaan äärimmäisen vaarallisesta ja tappavasta viruksesta, joka saa ruumiin pysymään liikkeessä vaikka ihmisyyden on jo kadonnut.

Ajvide Lindqvistin romaanissa kuolleista heränneet haluavat mennä takaisin kotiin, jatkaa elämäänsä siitä, mihin se on päättynyt. Luonnontieteellisen näkemyksen mukaan ihmisen ajattelu, muisti, tunteet ja persoonallisuus perustuvat materiaan: aivo- ja hermosoluihin, hormoneihin, sähkökemiallisiin reaktioihin jne. Kun ihminen kuolee, tämä koneisto muuttuu nopeasti ja palauttamattomasti käyttökelvottomaksi. Siksi kuolleiden heräämiselle onkin vain yksi selitys: on oltava jonkinlainen sielu, joka poistuu ruumiista kuolemassa. Mikään muu ei voi selittää alkeellisen muistin ja persoonallisuuden säilymistä, sillä normaalisti lyhytaikainenkin hapen puute vaurioittaa aivoja pahasti – ja romaanissa moni kuollut on ollut haudattuna jo lähes pari kuukautta.

Luonnontieteellinen maailmankatsomus on juurtunut niin perusteellisesti isoon osaan ihmisistä, että paradoksaalisesti ajatus kuolemanjälkeisestä elämästä ei välttämättä anna lohtua, vaan kauhistuttaa monia. On turvallista ajatella, että kun elämä loppuu, ei jäljelle jää mitään. Roomalainen retoriikan mestari **Cicero** (106–43 eKr.) muotoilee ajatuksen hyvin (*Keskusteluja Tusculumissa*, suom. Veli-Matti Rissanen, Faros, 2009):

Voiko todellakin sellainen, joka ei ole olemassa, olla jotakin vailla? Sanalla *carere* (’olla vailla’) on ikävä sävy, koska siitä tulee mieleen: jollakulla on ollut jotakin mutta hänellä ei ole sitä enää, hän tarvitsee tai häneltä puuttuu jotakin. Tällaisia ovat vailla olevan vaivat: jos on vailla näköä, sokeus on vastenmielistä, jos vailla lapsia, lapsettomuus on vastenmielistä. Tämä pätee eläviin mutta kuolleista kukaan ei ole vailla elämän iloa, ei edes vailla itse elämää. Tarkoitin nyt kuolleita, joita ei ole olemassa ollenkaan.

Cicero pyrkii todistelullaan osoittamaan ystävänsä kuolemanpelon turhaksi: vaikka ei olisikaan mitään kuolematonta sielua, ei kuolemaa kannata silti pelätä – sehän merkitsee vain tyhjyyttä, ikuista rauhaa.

Häviämättömään sieluun uskomisen on huomattavasti monimutkaisempaa. Jos ihmisellä olisi sielu, vaatisi kuolemanjälkeisen elämän järjestelyt valtavaa koneistoa. Esimerkiksi uudelleensyntymisen ajatus kaatuu jo byrokraatiaan: jos pyrkisi hindulaisesti huomioimaan kaikkien elollisten sielut samassa kokonaisuudessa, virheitä sattuisi silloin aivan varmasti. – Jonkinlaisesta virheestä on kyse Ajvide Lindqvistinkin romaanissa. Vainajien sielut ovat yksinkertaisesti joutuneet väärään paikkaan, takaisin ruumiisiinsa.

Sielusta puhuminen ei kuitenkaan ole trendikästä 2000-luvun Ruotsissa. Kuinka kuolleita käsitellään kuvaakin hyvin, miten ruotsalainen yhteiskunta ja media suhtautuisivat yliluonnollisiin tapahtumiin. Romaaniin on liitetty katkelmia uutislähetyksistä, asiantuntijoiden ja poliitikkojen haastatteluista sekä lehdistä julkaistuista kirjoituksista. Eräs tällainen on

Expressenin pääkirjoitus:

Mitkään perinteiset kuoleman määritykset eivät päde. Ei yksinkertaisesti ole enää mahdollista julistaa ketään kuolleeksi. Kaikki voivat herätä uudelleen henkiin.

1980-luvulla syntyi trendi nimeltä kryoniikka. Varakkaat ihmiset lisäsivät testamenttiinsa ehdon, että heidän ruumiinsa oli jäädytettävä kuoleman jälkeen. Erityisesti Yhdysvalloissa tuhannet vainajat lepäävät jäädytettynä.

Ei olisi yllättävää, jos aikoinaan naurunalaiseksi tehty kryoniikka nyt elpyisi. On joka tapauksessa keskusteltava ratkaisusta, jotka sallivat meidän säilyttää vainajamme.

Kuolemasta ja etenkin ruumiiden käsittelystä tulee yllättäen ongelmallista. Mitä jos ilmiö toistuu? Voiko kuolleita enää haudata ollenkaan? Samassa pääkirjoituksessa viitataan myös siihen, että ilmiön syiden tarkempi tutkiminen ja selvittäminen saattaa olla askel kohti kuolemattomuutta. On sääli, että Ajvide Lindqvist ei ole antanut puheenvuoroa esimerkiksi filosofille tai yhteiskuntatieteilijälle, sillä aiheella spekulointi osoittaisi, ikuisen elämän (siis tässä maallisessa maailmassa) kaipuun järjettömyyden. – Artikkelikokoelmassa *Kuoleman filosofia* (2002, toim. Terhi Kiiskinen & Sami Pihlström) on mielenkiintoinen Tuija Takalan kirjoitus Tämänpuoleinen ”kuolemattomuus”. Artikkelista käy ilmi, että kuolemattomuuden mahdollisia hyviä puolia yhteiskunnassa on vaikeampi arvioida kuin sen tuottamia ongelmia, joista Takalan mielestä kaksi keskeisintä liittyvät yhteiskunnallisiin järjestelyihin ja oikeudenmukaisuuteen (Takalan ajatuksia tiivistäen):

- Väestöräjähdytys. Jos ihmiset edelleen lisääntyvät, mutta kuolleisuus vähenee radikaalisti, maapallo käy ahtaaksi.
- Oikeudenmukaisuus. Ainakin aluksi kalliisiin ”kuolemattomuushoitoihin” pääsisivät ainoastaan rikkaat. Eriarvoisuus eri maiden välillä ja myös maiden sisällä kasvaisi. Syntyisi kuolemattomien luokka, joka satojen vuosien kokemustensa ja keräämiensä tietojen sekä varojen ansiosta olisi etulyöntiasemassa muihin nähden.

Ja mitä tapahtuisikaan uskonnoille, joiden paras tuote on juuri lupaus kuolemanjälkeisestä elämästä. On yllättävää, mutta samalla uskottavan kuvaavaa, että Ajvide Lindqvistin romaanissa kirkko ja uskovaiset tuntuvat pysyttelevän melko hiljaa. Maallistuminen on edennyt niin pitkälle, että kun kuolleet alkavat nousta haudoistaan, mietitään vain mahdollisuuksia sopeuttaa ne takaisin yhteiskuntaan. Ikään kuin olisi unohdettu kristinuskon perussanoma:

(Joh. 5:28–29) Tulee aika, jolloin kaikki, jotka lepäävät haudoissaan, kuulevat hänen äänensä. He nousevat haudoistaan – hyvää tehneet elämän ylösnousemukseen, paha tehneet tuomion ylösnousemukseen.

Ainoa romaanissa kuvattu kunnan kristitty on kahdeksankymppinen Elvy, joka alkaa kiertää ovelta ovelle ja levittää sanaa. Jos tapahtumat sijoittuisivat parisataa vuotta aiemmaksi, torit ja kadunkulmat täyttyisivät hurmoshenkisistä saarnaajista ja ihmiset kerääntyisivät kirkon suojiin hakemaan turvaa. Nyt turvaa ja ratkaisuja haetaan asiantuntijoilta ja poliittisilta auktoriteeteilta. Mm. pääministeri, sosiaaliministeri ja kriisitilanteesta päävastuussa olevan sairaalan ylilääkäri yrittävät parhaansa mukaan rauhoitella ihmisiä ja vakauttaa yhteiskuntaa.

Mikäli Helsingissä tapahtuisi vastaavanlaista juuri nyt, syksyllä 2010, tv-kameroiden eteen suureen tiedotustilaisuuteen marssisivat varmaankin nykyinen pääministeri Mari Kiviniemi, sosiaali- ja terveysministeri Juha Rehula, mahdollisesti Meilahden sairaalan infektiosairauksien klinikan ylilääkäri, professori Ville Valtonen (Meilahdessa on kaiketi parhaat edellytykset hoitaa erikoisia infektiosairauksia – ja haudoista nousseet olisivat todellakin vaikeita tapauksia) sekä joku korkea poliisiviranomainen, esimerkiksi Helsingin poliisipäällikkö Jukka Riikonen. – Mutta mahtuisiko joukkoon arkkipiispa Kari Mäkinen. Luultavasti ei. Ja mitä hän edes osaisi/haluaisi sanoakaan? “Saattaa olla maailmanloppu, saattaa olla että ei.”

Kun innostuu esittelemään John Ajvide Lindqvistin romaaniin liittyviä kiinnostavia kysymyksenasetteluja sielusta, kuolemasta ja kuolemattomuudesta, on itse tarina vaarassa unohtua. Kuinka kuolleita käsitellään on realistista kerrontaa, kauhua ja fantasiaa yhdistelevä jännittävä kertomus, mutta samalla se on myös koskettava kuvaus surusta, menetyksestä ja rakkaudesta. Romaanissa seurataan tarkemmin kahden kuolleista heränneen ja erityisesti heidän perheidensä vaihteita. Jo aluksi kuvatun Elias-pojan lisäksi keskitytään juuri ennen erikoista sähköistä ilmiötä menehtyneeseen Eva Zetterbergiin ja hänen lähiomaisiinsa. Evan toipumista odottavat kotona hänen miehensä David ja poikansa Magnus:

Magnus tuli keittiöön täkki ympärillään.

“Isä, en minä voi nukkua.”

David kantoi hänet omaan ja Evan makuuhuoneeseen, peitteli hänet. Magnus miltei hävisi isoon sänkyyn. Juuri sinne hän oli pienenä kävellä taapertanut kun oli herännyt yöllä. Siellä oli turva. David meni makuulle käsi pojan olalla. Magnus mönki hänen vierelleen ja huokaisi syvään.

David sulki silmänsä ja ajatteli Missä on minun iso sänky.

Lausahdus Missä on minun sänky kolahtaa varmasti kaikkiin lukijoihin, joilla on pieniä lapsia tai jotka muistavat omasta lapsuudesta ne hetket, jolloin lohtu löytyi isosta sängystä. Davidin iso sänky on hänen vaimonsa Eva, joka on eristettynä ulkomaailmasta, kuolleena mutta silti elossa.

Pienillä yksityiskohdilla Ajvide Lindqvist onnistuu kouraisemaan syvältä